

АНТИСОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА – будь-які навмисні, повторювані діяння, що ігнорують соціальні стандарти, є шкідливими або деструктивними (руйнівними) для групи людей або суспільства загалом. Такі діяння відтворюють антисоціальні норми, цінності, негативні ролі, настанови, стереотипи поведінки, які призводять до деформації суспільних зв'язків і дестабілізації суспільства.

А. п. індивіда демонструє багаторівневу симптоматику проявів, що включає як виражені очевидні соціальні аспекти, так і більш приховані – аспекти психологічні, психофізіологічні, неврологічні. Ця поведінка може бути зумовлена розладом особистості, що викликаний психічною хворобою.

Така поведінка характерна перш за все для девіантів та психічно аномальних особистостей (психопатів, невротиків, осіб із затримками психічного розвитку та особистісними акцентуаціями) (див. *Девіантна поведінка*).

А. п. властива людям залежним (у психологічному розумінні), лицемірам, самозакоханим індивідам. Людину, яка не може втриматися від учинків, що завдають шкоди іншим, називають соціопатом. Цим терміном також позначають будь-якого індивіда з невірноваженою структурою особистості. Такі люди не страждають на психічну хворобу, їх поведінка має призводити до юридичних наслідків. Характерні риси соціопата: відсутність почуття вини; імпульсивність і нездатність контролювати свою поведінку з огляду на можливі наслідки; неповага до прав інших людей, їх порушення; непідконтрольність; постійне прагнення створювати загрозу для оточуючих, принижувати гідність інших людей і домінувати над ними; схильність до обману, шахрайства, що виявляється, наприклад, у підробці документів. Це безвідповідальні люди, які не відчувають жодних докорів совісті, сорому або каяття, байдужі до того, що образили інших людей, нерідко вони навіть намагаються дати «розумне» пояснення своїм антисоціальним вчинкам, або недостатньо дбають про те, щоб їх приховати, оскільки вірять, що мають особливий захист, своєрідний імунітет до покарання. Такі егоїстичні, егоцентричні, аморальні люди здатні знаходити привабливі пояснення своїм діянням, наприклад, виправдовують їх потребою дбати про благо інших людей. Насправді ж інші люди є для соціопата лише джерелом прибутку і задоволення. Соціопат нездатен зрозуміти будь-яку точку зору, крім своєї власної, яка одна, на його думку, має право на існування.

Антисоціальні індивіди зазвичай зовні не виявляють особливих дефектів

у своїх судженнях або висловлюваннях, їх дефект полягає в нездатності поводитися належним чином: дотримуватися правил поведінки, прийнятих у суспільстві; відповідати за свої вчинки; поважати інших людей. Ці люди є соціально дефективними. Їх поведінка визначається не лише ступенем деформації правосвідомості, а й можливостями. Одні здатні завдавати шкоди у великих розмірах у тій сфері, в якій мають можливість діяти: у політиці, господарстві, культурі, науці, просто міжособистісних відносинах. Інші ж задовольняються безглуздими витівками. Такі люди часто роблять із себе посміховисько, для них краще бути постійно в центрі скандалу, ніж залишитися непоміченими.

Поведінка соціопата може бути проблемною не лише з точки зору психології та етики, а й права. Якщо конфлікт, спровокований соціопатом, стосується спору, або так чи інакше пов'язаний із правовими відносинами учасників (юридично значимими діями або станом сторін) і, як наслідок, суб'єкти, або мотивація їх поведінки, або об'єкт конфлікту має правові ознаки, а конфлікт спричиняє правові наслідки, у цьому разі має місце юридичний конфлікт.

Найчастіше А. п. демонструють особи, які практично розірвали більшість основних зв'язків із суспільством, для яких злочинний спосіб життя став джерелом існування і природною необхідністю.

Відомо, що антисоціальна особистість відрізняється від особистості законслухняного громадянина значно більшим рівнем імпульсивності, тобто схильністю діяти за першим спонуканням, а також агресивністю, що поєдну-

ється у неї з високою вразливістю в міжособистісних взаємовідносинах. Такі особи часто вдаються до насилля, вони не засвоїли вимоги правових і моральних норм, більше відчужені від суспільства та його цінностей, здатні вчиняти злочини. Демонстрація стійкої А. п. може бути спробою індивіда подолати моральну кризу, скзистенціальний вакуум, вона може бути обхідним шляхом у пошуках відчуття щастя, з яким людина асоціює прагнення до матеріального благополуччя, до влади або самореалізації через насильство. У кінцевому підсумку це призводить до розгулу злочинності, поширення алкоголізму і наркоманії, до депресії, до збільшення числа самогубств, особливо в молодіжному середовищі. Отже, А. п. є суттєвим криміногенним фактором.

Деструктивні пристрасті, що є основою А. п., на жаль, можна знайти в кожній людині. За словами американського соціолога і кримінолога Е. М. Шура, злочинні тенденції розглядаються як головні у людському характері. Навіть ті соціологи, які роблять основний наголос не на інстинктах, а на соціальних процесах, пов'язаних із вихованням і освітою, зазвичай визнають велике значення агресивних імпульсів у людині й розглядають конфлікт між людьми як руйнівний фактор суспільного життя. Отже, А. п. є не лише результатом негативних впливів зовнішнього середовища на людину. У такій поведінці відображені й генетично зумовлені задатки і схильності, темперамент, характер і т. ін. Зовнішні умови не прямо породжують А. п. Вони зумовлюють внутрішній духовний світ, психологію особистості, що, у свою чергу, стає самостійним і ак-

тивним фактором, який опосередковує наступні впливи соціального середовища на неї. Можна стверджувати, що А. п. є результатом складної взаємодії соціальних і біологічних факторів, дія яких корегується конкретними відносинами, конкретною ситуацією, в яку індивід потрапляє.

Суттєвим фактором А. п. є моральна деградація особистості й суспільства загалом. Відповідь на запитання, чому людина вчиняє антисоціальний вчинок, певною мірою дає вчення німецького соціолога і філософа Е. Фромма про природу людської деструктивності. Витоки деструктивності він бачив у вадах культури і способу життя людини.

Лит.: Шур Э. М. Наше преступное общество. 1977. URL: <http://scienceoflaw.ru/books/item/f00/s00/z0000001/>; Фромм Е. Анатомия человеческой деструктивности: Пер. / авт. вступ. ст. П. С. Гуревич. М., 1994; Кудрявцев В. Н. Юридическая конфликтология // Избранные труды по социальным наукам. М., 2002, т. 2; Фернхам А., Тейлор Д. Темна сторона поведінки на роботі: пер. з англ. Дп., 2005.

В. І. Тимошенко.